

САНА ОЛОХ

12+

2019 сыл
Ахсынньы
27 күнэ
бээтинсэ
№ 98
(11655)

Чурапчы улуунун хаһмата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • @sanaoloh

бээтинсэ ахсынньы 27-сүбүгэ ахсынньы 28-баскыһынан ахсынньы 29-бэнидиэһин ахсынньы 30-дүһуорунньук ахсынньы 31-сарада ахсынньы 1-чэпкэр ахсынньы 2

— НОВОСТИ РЕСПУБЛИКИ —

В Якутии подвели итоги Года консолидации

В историческом парке «Россия-моя история» 21 декабря состоялось торжественное мероприятие, посвященное подведению итогов Года консолидации.

По традиции, итоги уходящего года подвел руководитель республики Айсен Николаев. По его словам, в Год консолидации по пяти направлениям было реализовано 130 общественно значимых проектов, в которых приняли участие более 600 тысяч якутян. Среди основных он назвал проект нормотворческих инициатив «Народный правотворец», движение по благоустройству населенных пунктов по направлению «Родные города и села», народную премию «Гордость Якутии», победители которой присутствовали в зале.

«Я хочу сказать слова благодарности все тем, кто принимал участие в осуществлении проектов. Своей энергией, воодушевленностью вы объединили жителей республики самых разных возрастов, взглядов, убеждений и социального положения. Для меня главный итог года очевиден. Это то, что наши люди показали свое неравнодушие, они полны решимости делать жизнь вокруг себя лучше, готовы в этом участвовать. Нам, в свою очередь, нужно во всем опираться на мнение народа, поддерживать их инициативы», - сказал Николаев.

Глава добавил, что работа по развитию гражданского общества будет продолжена и в

последующем. «Если мы завершаем тематический год, это не означает, что работа по консолидации, развитию гражданского общества закончится. Она только начинается», - подчеркнул он.

Кульминацией мероприятия стал запуск тестового режима республиканского портала One click Yakutia, презентацию которого сделал министр инноваций, цифрового развития и инфокоммуникационных технологий Анатолий Семенов. По его словам, цифровая платформа консолидировала жителей 14 районов и столицы республики. Теперь они могут взаимодействовать с органами власти любого уровня в режиме онлайн, отправлять заявки на решение тех или иных вопросов, в том числе в сфере жилищно-коммунального хозяйства, предлагать инициативы по улучшению жизни в своих населенных пунктах. Портал сегодня доступен по ссылке yakutia.click.

Не менее кульминационным стало представление проекта «Родные города и села», старт которому дали руководитель Департамента по делам местного самоуправления Администрации Главы и Правительства Якутии Руслан Платонов и главы районов. В него будут объединены все проекты с принципом поддержки гражданских инициатив, включая движение Добрых дел «Моя Якутия в XXI

веке». На реализацию проекта, подчеркнул Глава Якутии, в 2020 году направят не менее 1 млрд рублей.

Также был презентован проект «Соотечественники». Его инициаторы – руководитель Управления партнерских и акселерационных программ АО «Венчурная компания «Якутия» Савина Данилова и руководитель международного отдела Международного комитета игр «Дети Азии» Сардана Жендринская – предложили в 2022 году провести всемирный форум якутян. Затем с наступающим Новым годом участников мероприятия по видеотрансляции поздравили якутяне, проживающие в разных уголках земли, в том числе США, Великобритании, Китае и т.д.

Завершилось мероприятие передачей символа патриотизма – Знамени Победы – молодому поколению. Его передал заслуженный работник народного хозяйства Республики Саха (Якутия), почетный гражданин Якутска, участник Великой Отечественной войны Михаил Попов. Тем самым в Якутии начался новый тематический год – Год патриотизма.

Пресс-служба Главы Республики Саха (Якутия) и Правительства Республики Саха (Якутия).

— УЛУУСКА – БУ КҮННЭРГЭ —

В Чурапче прошел семинар семи заречных и центральных улусов

24 декабря в актовом зале администрации Чурапчинского улуса прошел семинар на тему «Организация работы бригад для доставки лиц, старше 65 лет, проживающих в сельской местности в медицинские организации». В семинаре приняли участие главные врачи, руководители социальных управлений из Томпонского, Усть-Алданского, Мегинского, Кангаласского, Намского, Амгинского и Чурапчинского улусов.

Вступительное слово было предоставлено руководителю ГКУ РС(Я) «Чурапчинское УСЗН и Т» Лидии Тосукаевой. На семинаре присутствовал заместитель главы улуса по социальным вопросам Николай Аммосов. В ходе программы первым выступил заместитель министерства труда и социального развития РС(Я) Иван Алексеев, он рассказал о национальных проектах и показателях региональной программы «Старшее поколение».

Выступила руководитель департамента комплексного развития системы социального обслуживания Министерства труда и социального развития РС(Я) Мария Корякина.

О проведении в 2020-2024 годах профилактического осмотра и диспансеризации лиц старше трудоспособного возраста, диспансерного учета и диспансерного наблюдения в рамках регионального проекта «Старшее поколение» подробно рассказала главный врач ГАУ РС(Я) «Республиканская клиническая больница №3» Ольга Татаринова. И последнее выступление о региональной программе по увеличению периода активного долголетия и продолжительности здоровой жизни граждан старшего поколения в республике «Вместе к активному долголетию 55+0» представила ведущий специалист департамента комплексного развития системы социального обслуживания Министерства труда и социального развития РС(Я) Павла Мигалкина.

В конце главные врачи Чурапчинского, Мегинского, Кангаласского и Томпонского улусов обменялись мнениями. В основном поднимались вопросы планов-графиков выездов мобильных бригад.

Отрадно, что Министерство труда и социального развития после прошлогоднего отчета Правительства в Чурапчинском улусе не забыло свое обещание провести семинар, и именно об организации работы мобильных бригад для людей старческого возраста.

Семен ЖЕНДРИНСКИЙ.

Оболору үөрдэр аахсыйа

Ахсынньы 26 күнүгэр «Айыллаан» культуура киинигэр Чурапчы нэһилиэгин элбэх оболору уонна кыаммат аранаҕа киирсэр ыаллар оболору аанамыт Саҥа дьыллаабы утунник буолла.

Быраһынын үөрүүлэх аһыллытыгар Чурапчы нэһилиэгин бастакы солбуйааччы Алексей Бурцев Саҥа Дьылын эбэрдэлээн туран, саҥа сылга ситиһиһэри, байылыат олобу, үөрүүнү-көтүүнү итиннэ үөрэхтээх, үтүө дьонун дьон буола улааталларыгар баҕа санаатын тизэртэ.

Салгыы «Айыллаан» кэлэктибэ кэлбит дьону алтаах саҥа дьыллаабы остоуруйаҕа киллэрэн, «Шелкунчик и девять холмса» көрдөрүүнү туруорда. Оболор бары көрдөрүү дьоруойдарын-принцесса Мари уонна Шелкунчик муччүргэннээх сырыларын догуйан, көмөлөһөн туран, сэнээр көрдүр. Салгыы Чысхаан обонньору уонна сизин Хаарчаананы Саҥа Дьыллаабы баалга үөрэн-көтөн ыһырдылар. Чысхаан обонньор сизинээн Хаарчаананын аҕалыт кэһилэрин оболорго түнэттилер.

Нэһилиэк дьаһалтата ыппыт «Үтүө санаа харыйата» аахсыйатыгар нэһилиэк тэрилтэлэрэ, урбаанньытара, уолсастыбаннай түмсүүлэрэ уонна биридиэлээн баҕалаах дьон кыттыһан, оболорго күндү бэлэхтэри онордулар.

Марфа ПЕТРОВА.

— УЛУУСПУТ БАСТАКЫ БАҢЫЛЫГА ИВАН СИВЦЕВ ТӨРӨӨБҮТЭ 75 САҢЫГАР —

Ытыктыыр салайааччыбыт — Иван Степанович Сивцев

Иван Степанович Сивцев ахсынны 28 күнгэр 1944 сыллаахха Чурапчы оройуонугар Бэрэ сэлээннэтигэр күн сириг көрбүтэ. 1965 сыллаахха Тулагы Киллэм орто оскуолатын 11-с кылааһын бүтүрбүтэ. Сэбизскэй Армияга сулууспалаан баран «Дьокуускай сопхуоска» үлэтин сабалаабыта. Кини сопхуоска ыччат лидерэ буоларыгар, баара-суоҕа 50-чэ эрэ комсомолецтаахтара, онтон абыйах сылынан, сопхуос отделениетын управляючайынан ананан барарыгар, номнуо 200-тэн тахса ыччат комсомол чилиэнэ этэ. Ити курдук, кини ханнык да салайар үлэбэ анаммытын иһин, дуоһунаһын чэрчитинэн толоруохтаах дьаһалларыгар барытыгар олус кыһаллан-мүһэллэн, айымнылаахтык сыһыаннаһар уратылаах.

1982 сыллаахха «Манан» сопхуос бастакы дириэктэринэн ананан салайааччы быһыытынан үлэстэбитэ. Иван Степанович дириэктэринэн ананаат үлэтин гааһы киллэрииттэн, дьыз-уот тутууттан сабалаабыта. Сотору кэминэн тыа үлэһиттэрин кыбартыраларыгар гаас баар буолбута, хаачыстыбалаах, элбэх сана дьыз-уот тутулубута. Үлэ бары салааларыгар көрдөрүү лалпа түспүбүтэ Иван Степанович сатабыллаахсалайааччыбуолан, дьону кытта уопсай тылы булан, ылбабайдык кэпсэтин-ипсэтин, кыһалбаҕа түбэспиккэ көмөлөһөн, бииргэ үлэһии

сылдыар үлээннээхтэригэр киһи кэрэмэһинэн сыаналаммыта, дьон-сэргэ ытыктабылын ылбыта.

Иван Степанович үрдүкү партиянай оскуолаҕа үөрэммитэ. Саха сириг тыа хаһаайыстыбатыгар сыһыаннаабы барытын көрөр-истэр Госагропромна сүөһү иитиитигэр бэрэссэдээтэли солбуйааччы, бастакы солбуйааччы быһыытынан үрдүк дуоһунастарга үлэлэстэ. Сотору кинини өрөспүүбүлүкэ Бырабыыталыстыбатын бэрэссэдээтэлин солбуйааччынан өрө таһаарбыттара. Бииргэ үлэһиир дьонугар үтүө өйөбүл, халын хаха, күүстээх көмүскэл буолбута.

Хайа да киһи күн сириг көрбүт төрөөбүт алааһыгар, төрүт уус дьонугар тугу эрэ туһалаабы, үлэлэстэ хаалларан онон өр кэмнэ кинини үтүө тылларынан ахтан ааһалларыны олорон, үлэлээн-хамсаан, дойдутугар ытык изин төлүөхтээх. Ити өттүнэн Иван Степанович кимизкэ баҕарар холобур буолар дьыаланы төрөөбүт Чурапчытыгар онорбута. 1990 сыллаахха Саха АССР Үрдүкү сүбэтин дьокутаата буолбута. Ити бастакы альтернативнай төрүккэ ытыллыбыт быыбар этэ.

Үйэ тухары курбайы сирдээбинэн-уоттаабынан биллэр Чурапчы улуунун олохтоохтору дүүкүүрдээх үлэлэринэн, байлэринкөлөһүннэринэн билигин өрөспүүбүлүкэбэ үтүмэн үгүс хороҕор муостаабынан, сыспай сизлээбинэн биллэр улуус буолалларын, туруктаахтык үлэлииллэрин төрүэтэ эмиз Иван Степановичи кытары быстыспат ситимнээх. 1992 сыл тохсунньуга Чурапчы улуунун дьаһалтатын бастакы баһылыгынан ананан баран онорбут үгүс үтүө өрүттээх дьаһалларыттан биридэстэрэ — тыа хаһаайыстыбатын эспэккэ, саналы үлэһиир суолу-ийи тобуларга кыһаллан, олохо-үлэбэ мунньуммут баай уопутугар олобуран, оройуон олохтоохторун, бары сүһүөх каадырдары барыларын биир оорукка түмэн, сатабыллаахтык тэрийэн, хонтуруоллаан, кытаанахтык ирдээн үлэни ыппыта. Сүрүн сорууга-тыа хаһаайыстыбатын ырыынак, хаһаайыннааһын сыһыаныгар көһөрүү, тыа сириг хас биирдии олохтооҕо бас билэр сирдээх, баайдаах, дьарыктаах, хамнастаах буоларын, олобун таһыма урукхуттан намтаабатын, төттөрүтүн

үрдүүрүн ситиһэргэ дьулуһуу буолбута. Ити инниттэн «1995-1998 сылларга нэһилиэктэринэн тыа хаһаайыстыбатын бородуукталарын онорууга, астааһынна идэтиийи уонна кэпэрээссийэбэ кириги сүрүн хайысхаларын туһунан» анал бырагыраама оностон бигэргэнэн, ону олоххо киллэриигэ чурапчылар тус сыаллаах дьаныардаахтык уонна күргүмүнэн үлэлэһэн барбыттара. Ити быһык кэмнэ саамай сөптөөх быһаарыны, дьонно-сэргэбэ олус наадалаах чопчу кыайыы этэ. Олохтоох нэһилиэнтэ ортотугар сүөһүттэн ылыллар бородууксуйаны элбэтэргэ, астыырга наадалаабын уонна кэскиллээбин туһунан өйдөбүл өссө күүһүрбүтэ, нэһилиэнтэни түмэ тардыбыта.

Иван Степанович баһылык быһыытынан онорбут дьоһун суолталаах, уһун үлэлээх уонна кэскиллээх дьыалатынан эмиз өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн тыа сиригэр аан маннай ырыынак инфраструктуратын төрүттэрин улуунугар киллэрибэ буолар. Бас билии араас көрүннэринэн тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын онорон таһаарбыттарын миэстэтигэр хааччаҕа суох хомуйан астаан-уөллээн, үчүгэйдик харайан, ырыынакка барыстаахтык батаран, элбэх дохуоту киллэрэр ситими толкуйдаан, тэрийэн, үлэни сабалаабыттара. Ити түмүгэр билигин Саха сириг ырыынагар эрэ буолбакка, Арасыйыага тийиэ биллэр «Чурапчы» ТХПК үөскээбитэ. Ити тэрилтэ атабар туруута уонна кэнники сылларга татимнээхтик сайдыыта бүгүн улуустыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатынан өрөспүүбүлүкэбэ биир бастык миэстэбэ тахсарыгар быһаарар суолталаммыта көстөн турар. Дьону итэһэллээх, матырыйаалынай кэрэхсэбилэ үөскэппэккэ эрэ, үһэртэн кэлбит ханнык да ыйыынан-кэрдийэн, политической дьаһалынан, ыгыынан-түүрүүнэн маннай түмүгү ситиспэккин. Иван Степанович тыа үлэһит дьонун тус олохторугар быһаччы сабыдыаллыыр чаччы көдүүүстээх ситими толкуйдаан төрүттээһинэ умнуллубакка, мэлдьи махтана бэлэстэниэх тустаах.

Ити кэннэ өрөспүүбүлүкэ тыа хаһаайыстыбатыгар миниистиринэн, сыана кэммитэтин бэрэссэдээтэлигэн, Бэрэсидьиэн

уонна Бырабыыталыстыба дьаһалтатын салайааччытынан таһаарылаахтык үлэлэстэ. Иван Степанович ханнык баҕарар боппуруоһу быһаараары ылыннаһына, принципиальной позициятын хаһа да ытыктыбат, тигэбэр тиздэн баран тэйэр үтүө хаачыстыбалаах. Ол иһин дабаны кини үлэтэ мэлдьи көстүүлээх үтүө түмүктээх буолар. Кини тыа хаһаайыстыбатын миниистиринэн, партия обкомун сэкирэтэринэн үлэлэстэ. СӨ бастакы Бэрэсидьиэн Михаил Ефимович Николаев хамаандатыгар кириэн үлэлэстэ. РФ Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр социальной страховкалааһынна, регионаабы сааатын бастакы управляючайынан ананан, өр сылларга үтүө суобастаахтык салайабыта, бигэти атабар туруорбута. Салапта араас таһымыгар үлэлээн, тыа сириг уонна куорат олобун, онно үлэһиир каадырдары үчүгэйдик билэр буолан, элбэх сана идэһэйлэрдээх халбанаабаат позиялаах, ирдэбиллээх салайааччы быһыытынан сыаналанар.

Бу сылтан Иван Степанович бочуоттаах сынныаланна олоһор. Сивцевтар дьыз кэргэн ытыктыыр күн күбэй ийэлэрэ — Маргарита Дмитриевна Кинилэр уоллаах кыыс оҕону төрөтөн, 4 сиэн, хос сиэннэр эһэлээх-эбэтэ буолан илээхтик-эйлээхтик олоһоллор.

Иван Степанович Сивцев — төрөөбүт төлкө сириттэн тэбинэн, тирэбирэн туран, Саха сириг үтүө кэскилин салайсыбыт, айылбатан айдарылаах, хорсун-хоодуот санаалаах, талааннах, үтүө үлэһит, саха саарына.

Ытыктыыр салайааччыбытын үбүлүүдээх төрөөбүт күнгүнэн ис сүрэхтэн эбэрдэлиибит! Бу Орто дойдуга туох барыта төлөбүрдээх, онтон эн, үтүөнү үксэппитин барыта үтүөнэн эргиллибэ. Тэлэбит аартыктарыг өссө кэнээн, дириг дьирбиһээн, суолталаах буоллуннар! Мунньуммут муударайыг моҕол ураһа саҕа уйгуну утары ууна турдуннар! Эн дьыз кэргэннэр чугас дьоннор дьол-соргу эрэ тосхойдун!

Российской Федерации социальной страховкалааһын Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр сааатын пресс-сулууспата.

— УОРЭХ - ИИТИИ. —

«ЛОГОМОБИЛЬ» — сайдыыга тирэх

көмөнү туһанарын өйдөтүү үлэтэ барыахтаабын бэлиэтиибит.

Түмүктээн эттэххэ, оҕо эргичи сайдыытыгар, кини ситиһиһлээх сайдылаах киһи буолан тахсарыгар төрөппүт ороһа улахан. Тылларыгар кэһилиһилээх оҕолор төрөппүттэрэ уһууаантан сабалаан иитээччилэри кытта ыкса үлэлэһэн, дьыбэ чинэтэн, тылын сайдыытын ситиһиннэрэргэ утумнаахтык үлэлэһиэхтээхтэр.

Улуус дьаһалтата бу кыһалбаны өйдөөн, «Логомобиль» бырайыак сабалааһынны өйөөбүтүгэр, ону тэнэ

истинник көрсүбүт, усулуобуйа тэрийбит уһууааннар кэлэктииптэригэр ис сүрэхлэтиттэн махтанабыт. Тустаах көмөнү онорон, төрөппүттэр махталларын ыллыбыт. Оноһуллубут көмө туһалаах, кэскиллээх буоларыгар эрэстэбит.

И.В. ПОПОВА, М.А. АНДРЕЕВА.
Чурапчытаабы «Оҕо тылын сайыннараар киин — «Березка» уһууаан» логопед-дефектологтара.

Бу дьыл сэттинньи-ахсынны ыйдарыгар улуус дьаһалтата сылын ахсын тэрийэр «Социальный десант» чэрчитинэн биһиги «Березка» уһууаан тылы сайыннараар киин» иһинэн үлэһиир «Логомобиль» бырайыагынан логопедтар тэннэ үлэлэстибит. Сыалбыт-сорукпут: тылларын сайдыытыгар кэһилиһилээх оҕолору быһаары (выявление), төрөппүккэ оҕо тылын сайыннараарга сөптөөх көмө матырыйаалы, консультацияны биэри, иитээччигэ методической көмөнү оноруу.

Билигин балысханнай сайдар информационнай эйгэбэ оҕо саамай сайдар кэмигэр оҕону кытта кэпсэтии абыйааһына уонна «гаджеты» үлүһүйүү элбээһинэ оҕо саҕарар дьобурун, сатабылын уонна уопсай сайдыытын быһаардар. Оҕо тылын сайдыытыгар хаалыы кэнники сылларга Дойду үрдүнэн сытыытык турар. Биһиги улууспутугар үгүс уһууааннарга, оскуолаларга, нуолаан тэйиччи сытар нэһилиэктэргэ туһааннаах исписэлиистэр суохтара бу үөскээбит кыһалбаны ордук сытыырбаттар.

Улууспут 14 нэһилиэтин уһууааннарын, сорох оскуолаларын хаһан, ыкса үлэлэһэн, 116 биригтэн сэттэтигэр диэри саастаах оҕолору көрдүбүт.

Сорох нэһилиэк оҕолоро биридиһлээн дорбосонноро (дислалия) эрэ суобун бэлиэтэтибит. Дислалия — тыл сайдыытыгар чэгчэки кэһилиһи буолар. Бу көрдөрүү биһигини үөрдэр. Баҕар, уһук сытар буолан дуу эбэтэр дьон-сэргэ алтыһыта тыыннаах кэпсэтиитэ элбэх буолан дуу... Мобильнай сибээс хойутаан кириитэ үчүгэй өттүнэн дьайыыга буолуо дуу...

Онтон үгүс нэһилиэктэргэ оҕолор тылларын сайдыытын көрдөрүүлэрэ намыһабынан сыаналааһыт. Моторнай алалия, дизартрия,

СНР курдук ыарахан диагностаах оҕолор сөптөөх туһааннаах көмөнү ылбакка сылдыаллара соһутар. ТПМПК-нан хабыллыбакка, уһууааны бүтэрэн оскуолаҕа кирибит оҕолор элбэхтэрэ көһүннэ. Оҕо кыра эрдэбиттэн сайдыытыгар туох эмэ кэһилиһини, быһаарыны кэтээн көрдөбүнэ, төрөппүт эбэтэр иитээчи уһаппакка, тустаах исписэлиистэри кытта көрсөн, ситимнээх үлэ барарын ситиһиэхтэрин наада. Бу оҕо кэмигэр көмөлөһөр уонна кэһилиһи диригээбэт, олохсуйбат. Төрөппүт оҕотун иннигэр эппитиннэһин өйдөөн, баар

ТӨЛӨЙ ТУОС УРАҢАЛАРА

С.Боло «Изназа нуучча катан иннинзаба саха олобо» кинигэтин 30-с хос быһаарытыгар "Туос мобоу ураһа диэн ойуулаах, оһуордаах, үс куруулаах, ииччигэннээх туос дык" диэбит. Төгүрүк быһыылаах, иһигэр 9, 12 оронноох, 13 тулааһыннаах. Үрдэ үмүрүк, аһаас, холуодата суох ааннаах. Ураһа иһа ханас өттүнэн хостоох, ону халпахчы диэн ааттыыллар. Мобоу ураһаны саха баай олохтообо сүктэр кыһыгар дьылзээн ыһтар. (Оччотообута баай ыал кыһа ураһалаах сүктэрэ). Ураһа икки-үс суоллаах: монгуол, далла, буор буолар. Былыргы ураһа дьыба куруутун олоһоллору үһү. Билигин Саха сиригэр буор ураһа, ураһалаах диэн ааттаах сирдэр бааллар.

1894-1896сс кыһыл көмүс хостоһунунан дьарыктанар И.М.Сибиряхов үбүлээһининэн экспедиция тариллэн үлэтир. Экспедицияга сүмүүнэн попитсылыһаыдар үлэлиһэлэрэ. Бэйэлэрэ хаартыскага түһараллара. Онон ити экспедиция өмөтүнэн өбүгэлэрбит олохторун үөрэтэн каллибит. Хомойуох иһин, ол хаартыскалартан 2 эрэ биллэр. Ону норуодунай худуһунуук И.В. Попов түһэрбитинэн билиһэллэр. Аһаардас 1904с. Этнография уонна антропология мусуойа (Кунсткамера) И.В. Поповтан 44 хаартыскалары уонна негативтары атыыласпыт диһиллэр эбит, ол иһигэр ураһалаах үһайба баар. 1910с. САССР норуодунай худуһунууга И.В. Попов Таатта улуутун Илдьэй нэһилиэгин олохтообо Терентий Вонифатьевич Слепцов ураһатын уруһуйдаабыт эбит, ити хартыына Санкт-Петербург Кунсткамерага харалла сытар Терентий Слепцов. 1930с. сабаланыытыгар соһучу оһолто түбөһөн өлөр. Ол да буоллар, таһастары, араас кызгаппары (аймахтабын, бэйэтин гизнэрин) кыраайы үөрэтэр мусуой сабадхыскайыгар М.М.Измәйловага балай да албэи атыылыыр. Билигин да Таатта улуутун мусуойдарыгар Слепцовтар элбэх маһлара баар. Сибиряков экспедициятын түмүктэринэн аан дойду араас улахан мусуойдарын меценаттара интэриэһиргиир буолбуттара.

1897с. Америкаҕабы айылба устуоруйатын мусуойун Бэрэсидьэнэ, бизнесмен уонна меценат Моррис Джесуп үбүлээһининэн уонна антрополог Франц Боас сапалтатынан этнографическай уонна лингвистическай экспедиция Хотусулуу-Илин Азия уонна Хотугу Америка хотугулуу-арбаа бизрогин кытылынан, ол иһигэр Араассыйа Илин Сибиригэр уонна Уһук Илинигэр үлэлиир. Кини Саха сиригэр сылпкага сылдьар, Сибиряков экспедициятыгар кыттыбыт В.Г. Богоразаны уонна В.И. Иохельсоны ыһыран экспедицияга кытыныннар.

В.И. Иохельсон Боотуруускай (билигин Чурапчы) улуутугар сахалар маһларын балай да албэи хомуйбут. Кини Чурапчыга 1902с. кыһылыгар кэлэр 1900 с. Парижа Аан дойдутаабы быыстапкага Саха сирэ балай да ситиһилиээхтик кыттыбытын, быыстапка сабыллыытыгар Лейпциг мусуойа (Германия) 180 оһоһуктары атыыласпыттарын биллэрэ.

Америкатаабы айылба устуоруйатын мусуойугар тийбит ураһа бүтүннүү кыһаан хараллыбатах. Ол эрэри Б.Ф. Неустров – Мандар Уус ону Чурапчы улуутун Төлөй нэһилиэгэр Орус Баһыгар турбут Пинигиннэр ураһалара диир. Сорохтор

3-с Хатыһы (Аччабар) нэһилиэгин Поповтар ураһалара диһиллэр. Мин национальнай архыпка үлэли сылдьан, Людмила Рессонова Кулаковскайтан мекхүрдээх ураһалары ыйылпылар: "Билиги Кулаковскайдар иһи кыһыт Чурапчыга кэргэн тахсан баралларыгар ураһалаах кэлбиттэрэ – Аччабарга Гурий Поповтаахха кэлбит кыһы ураһата улахан уонна кызгалитгар сүлүүдэлээх эбитэ үһү", – диэбитэ.

Мусуой коллекциянаах суруйууларын кинигэтигар 1398 №-нэн А.И. Попов ураһаны Дьокуускайтан 1908 с. атырдыах ыйым 28 күнүгэр ыйпыт диэн суруллубут. Ону Э.К. Пекарский 1908с. олунньу 9 күнүгэр бэйэтэ регистрациялаабыт. Онон 27 тус балаһалара 4 м уонна онтон ордух үһүннээх кэлбиттэрэ 1,5 м уонна онтон кэтит эбиттэр. Салгыы 1894 №-дээх суруйуу бигэрлэтинэн, мусуойга эрдэ ытыллыбыт ураһа балаһалара эмиз кэлбиттэр. РЭМ (Араассыйа этнографическай мусуойа) А.И. Поповтуун суруйууларга архыктарыгар баар эбит. Кини суруйарынан Дорофей Пинигин ураһаны Кирилл Оконешников диэн 2-с Сыһан (билигиннээк Мугудай) нэһилиэгин кийитэ Дьокуускайга кылларбит диэбит. Ураһа, араһа, 60-80 сыллаабыта, ол эбэтэр XIX үйэ маннайгы чыһпэригар оһоһуллубут.

2017 с. Төлөй нэһилиэгин 30-ча аба уустарын төрүччүлэрин оһорбут И.А.Пинигин Санкт-Петербургга булуллубут ураһа хаһаайына Дорофей буолбатах, сурунка кириэринэн, Ларсон, Капитон Пинигин кыра уола диир. Аны «Төлөй 1. Төрүччү суруга» кинигэ 106-111 сирэйдэрин көрүбүт. Кулба Капитон Александрович Пинигин 1806 с. төрүүх, Ларсон Капитонович 1840-1901 сс... оһорон ааспыт, киниттэн балыс быраатт Иван Капитонович Пинигин 1847-1854сс... оһорон ааспыт эбит, ол аата олох кыратыгар өлбүт. Дорофей диэн ааттаах киһи Пинигиннэр төрүччүлэригар олох суох. Ити кинигэ «Туос мобоу ураһа – билиги кизн туттуубут» баһыгар И.А.Пинигин Капитон Пинигин сыйлыгыгар Орус Баһыгар Мобоу ураһа туттарбыта диэбитэ кырдык буолар. Ол иннинэ Төлөй кырдыгаастара Орус Баһын ураһатын Кулаковскайдар кыһастара сүктэн кэлэригар илдьа кэлбитэ диэн саба санаараллара.

Орус Баһыгар Феодосия Ивановна Кулаковская Капитон Пинигин сизнигар Кирилл Федотовичка сүктэн кэлэһиттэн биер аймах сайылыгар иһи туос ураһа 10-тан таһа сыл устата турбут эбит. Кирилл бастаахы кэргэнэ Анна Ильина, Феодосия кэргэниттэн 20 сыл балыс Феодосия иһи кэргэниттэн төрөөбүт оһолоруттан иһи уоллара Төлөй нэһилиэгэр үчүгэйинэн эрэ аһтыллар.

Илья Кириллович Дирин собуруу өттүнээри Мэндилимизин Өгөбө тумуһа 1801с төрөөбүтэ. Дьонун өгөбөр оһуоһа аһан, улахан дьону үөрэтэ сылдьыбыта. Мырылаба эмиз оһолору үөрөппитэ. Дьокуускайга үчүутал үнүстүүтүгэр үөрэнэ сылдьан, 1936с. ыһы ыйын 1 күнэ үүнэр түүнүгэр таһаарыһынын Егор (Георгий) Гаврильевич Оконешниковтын тэннэ хаһылыбыттары. Сэбиэскэй суут 5 сылга уураахтаабыт киһитэ Эһэ Хайа холуонаһагыгар тийбит. Бастаахы сылларыгар кэргэнигар «рудника үлэли сылдьар», онтон 1940с. «өлбүтэ» диэбиттэр, онон ханна, хайдах өлбүтэ чуолкайа биллибэт. Сэдүөччүкэ Кириллэ элбүтүгэр

Орто аба ууһугар Мэнэриктээх алааска оһорор Ньукунай Захароска иһиһин кэргэн тахсар. Киниттэн Сэмэн Николэевич Захаров - Ньаллай Сэмэн диэн уолу төрөппүт. Үтүө удыордаах киһи Чурапчыга үөрэнэн үөрэхтээх, сыгыы-хотуу, улахан дьону үөрөппит, равкомта сурукуттаабыт, нэһилиэккэ сабиэттээбит киһи саллык буолан эрдэ өлбүт.

1938 с. Е Ярославскай аатынан Дьокуускайдаабы уобастаабы кыраайы үөрэтэр мусуой археологическай экспедицияга Чурапчы оройуонугар Одьулуунна, Мэлдэхсигэ, Төлөйгө, Баһыга эрдэттэн үһүһээннэргэ, номохторго кириэн биллибит 18 киһи, 2 ат көмүүлэрин хостуулларыгар мусуой сапалтата бүтүн туос ураһа кэлүннээһинэ, атыылаһан, куоракка мусуой оһуоругар кылларарга соруудахтаах кэлбит буолан, Орус Баһын ураһатын баран көрө сылдьыбыттарыгар хаһаайын ураһа туһунан хастаан аһпаарга уурбутун сайылык ферматын үлэһиттэрэ туһунан уот оттоһоллоругар туһана, сирдэйдэтин, оронун маһын уоһа отто сылдьаллар эбит. Экспедиция сапайааччыта И.Д.Новгородов этэринэн, ураһа 1936 с. олох бүтүн эбит. Кини хаһаайын дьыһитгар бара сылдьан кызгэлээх, үчүгэй туруктаах 6 балаһалары көрбүт. Төлөй ураһатын кызгэлээх тигиллибит сорох туос лоскуйдары Чурапчы улуутун кыраайы үөрэтэр мусуойугар харалла сыталлар.

Капитон Пинигин туттарбыт туос ураһата Санкт-Петербургга уонна Америкага тийбитэ саарбахтаммат, Эриэкэс дьылбалаах ураһа аан дойду норуоттарыгар сахалар матырыйаалынай уонна духуобунай культуураларын билиһиннэрэ турарыттан кизн туттуобун. Хаһан эрэ Төлөйгө мусуой тэриглэн үлэһэтэһинэ, ураһага аналлаах истизиндэ көрдөрүлүүх диэн эрэһизбин. Онуоһа дьэри докумуоннары хомуйууну сабалыаһа наада. Итинэн дьарыктаныах, бэлэмниэх Төлөйтөн төрүттээх ыччат баар. Ол оһолорбутун булан калар-барар, мусуойдарга үлэлиир ороскуоттарын төлөөтөһө, кыһалла ата. Дьыннээхтик ыһыстааһа, харчы көстүө Аныгы кэмкэ араас дьаһаппары ыһан, киһибит харчыттан анал оһоһа мунньуоһа сөп. Билигин атын кэм, босхо туох да оһоһуллубат.

Өрөспүүбүлүкэга уу сахалартан бастаах уонна орус соһотох Бэрэсидьиманнаах төлөйдөр, чурапчылар Борисов Е.А. төрөппүттэрин, өбүгэлэрин оһорбут сирдэрин, олохторун, дьарыктарын туһунан сүһкэн суолталаах үлэлэртэн туора турбаһа, эрдэттэн ыһыаһын, аһтытар сабаллааһытара да буолуо, таах оһорон бизримизбин.

Төлөйгө үс ураһа научнай чинчийини барбыттарын чуолкайдары, СӨНХМ(национальнай художественнай мусуойун) сүрүннүүр научнай үлэһитэ Е.С. Ноговицына тийэ сылдьан, ол матырыйааллары кыһаан булбатым. Ол онугар бибилиотэкаэттэн М.М.Носов «Якутская берестяная ураса», «Материальная и духовная культура народов Якутии в музее мира (XV-XX вв.)» дьоһуннаах кинигалары көрдүм.

Киһи соһуйуох, аны «Мээндийэ чаранар», эмиз Пинигиннар үһүс ураһаларыгар түбэстим. Ханха абатын ууһа Пинигиннэр Орто аба ууһун сиригэр хайдах ураһа туттуттара буолла?

худуһунууга М.М.Носов кинигэтигар маһнык суруйбут. В Чурапчинском районе, в местности «Мээндийэ чарана» на территории Телейского наслега, до 1920 г. стояла ураса в олоной своей сохранности, построенная в начале XIX века предками якутов наслега Пинигиными. Остов и каркас этой урасы очень простой из круглых бревен и таких же жердин, очищенных только от коры, сучков. Берестяные покрыва без узоров и шиты в три и четыре слоя. Кромки из полос обшиты для прочности кожей. Снаружи ураса заставлена для большей прочности вторым каркасом из простых жердин, наскоро и кое-как очищенных от коры. Как внутренний и наружный каркасы скреплены к тальниковым обручам кожаными ремешками. Вход в урасу застроен прочным как у балагана косяком с плотно закрывающейся дощатой дверью на деревянных стержневых вместо шарниров. Все в урасе примитивно и просто, но зато все устроено прочно. Внутри урасы расположено полукругом по южной и западной ее стороне шесть нар. Северная сторона урасы без нар. Шесток онага не сохранился: земля от нее лежит бугорком. Эта ураса является примером самого простого устройства этого вида жилища. Тем не менее, наиболее существенные детали этой урасы, как например ширма «хаһпэхчы» и берестяной покрыва с передних частей внутренней полости, по сообщению этнографа И.Д.Новгородова, видевшего эти предметы у семьи Пинигиных, были нарядно украшены.

М.М.Носов кинигэга И.Д.Новгородов 1938с. Пинигин дьыһитгар бара сылдьан, Орус Баһын кутуруллубут Кулаковскайдар ураһаларын кызгэлээх, ойуулаах туос балаһаларын көрбүтүн бутуйар быһыылаах.

Мээндийэ тулатыгар катын чаран баарын олох өйдөөбөппүн. Иван Дмитриевич Захаров (Тоһоһон) этэринэн, аһаас хоту халдыаһын үрдүнэн киһилэр өтөхтөрүн хоту өттүкэн Мэнэриктээхтэр диэки катын чаран баар диир.

«Илин Таһааннааһа» тигиик даһын анныттан булуллубут ураһа туостарын хаартыскалар Б.Ф.Неустров – Мандар Уус «Мобоу ураһа» кинигэтигар бааллар. Быһа сэрэһин тааһаах ити ураһа хаһчылаахтар (Дьяковскайдар) гизнэро буолуон сөп курдук. Урут сахалар даһ аһыгар тиит хатырыһын суһлаан тэһмиллэрэ. Тоһо бу сырыыга ураһа туһунан талгээтилэр? Ол аата ити туостар урут ханна эрэ туттулла сылдьыбытара буолуо. Оччотугар ураһа туһа атын ханнык баһаар сиртэн аһалыллыбыт буолуон эмиз сөп. Хаартыскага көрдөһө, Мандар Уус баар, онон итэһэтиллээх курдук.

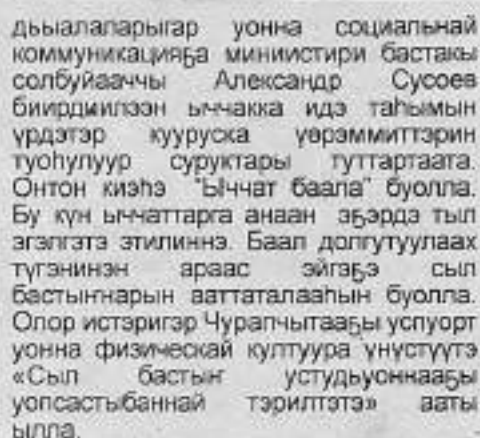
Төлөй нэһилиэгэр сурукса-бичиккэ кирибит түөрт ураһа туһунан сырдаттым. Оһэраиитилэритэһынэн аһтытар баар буолла сылдьыбытара буолуо дии саныһыһан. Быһып сайым удыордаан тигир, көмүс, мас уустара Поповтар сыдыаннара өбүгэлэрин сайылыктарыгар Нууранна куораттан аһаан таһа сылдьан ураһа баһанатыгар наһаа маарынныо баһананы хаартыскага түһэрбиттерин дьыһа көрбүтүм. Амдоросса И.М. дойдутугар баһааһага бара сылдьан, Мандар Ууска көрдөрдөбүнэ, быһаарылынан сөп этэ.

Виктор МАЛЫШЕВ.

Ол туһунан САССР норуодунай

Бүччакка аналлаах сыһыарыы

Бырааһынныктаабы кизһэни
Саха сиригэр биллэр Дария Лаврова,
«Завод» үткүү бөлөбө уонна Күннэй
кызгартталар.

Нинель Миронова, Чакыр
нэһилиэгэр ыччат бэлиитикэтин
исписэлиһэ:

үлэлий сүлдээр идэбт туһааннаах
боппуруостарыгар үгүс сүбэни биэрдэ.
Үлэбитигэр табыгастаах суоллары,
быһарыныылары ыйда. Итини тэнэ
ыччаттары кытары аһаҕастык кэпсэттэ.
Ыччаттарга бу форум ис кыабы
арыйарга, сананы билэргэ, уопут
атастатарга көмөлөһөр. Маны таһынан
СӨ ыччат министристибэтин
үлэһиттэрин кытары көрсөн, үчүгүйдик
билсэн, киһи бэйэтин санаатын,
позициятын тиздэргэ кыабы биэрэр.
Ону тэнэ атын үлүүстарга үлэлий
сүлдээр исписэлиистэр тугу, хайдах
үлэлээн, дыһанан олорооллорун
билистибит. Салгыы сибээһи тутан
үлэлиир санаалаахпыт. Онон
инникитин да уолуппутун үлэстэ
туруохпут диэн эрэллээхпин. Бары
ыччат исписэлиистэригэр манньк
хабааннаах куурустарга хайаан
даҕаны сүлдээн, үөрэнин, сайдын
диэн ынырабын. Түгэнинэн туһанан,
улууспут олохтоохторун кэлэн иһэр
Сана Дьылынан эхэрдэлиибин!

Анастасия Спиридонова,
улуустаабы ыччат бэлиитикэтин
исписэлиһэ:

Бийыл "Ыччат баала" тэрэһин сана көрүнгүнэн сонундук ытыллына. Кууруска сылдьан үлэбитигэр олус наадалаах, туһалаах информациялары иһиттибит. Бэстибээл сабыллыытыгар «Сыл бастын устудьуоннаабы уопастыбаннай тэрилтэ» анал аапка бийиги үнүстүүппүт тигистилэ. ЧГФКСИ устудьуоннарын тэрилтэтигэр хас даҕаны аалтарыйскай бырайыактарынан ситиһиилээхтик үлэлиллэр. Онон киһилэр сыралаах үлэлэрэ сыаналаммытынан эбэрдэлиибин! Итини таһынан хаһыат ааҕааччыларын кэлэн иһэр Сана Дьылынан эбэрдэлиибин! Сана сыл албах үөрүүнү-көтүүнү бэлэхтээтин.

Марфа ПЕТРОВА.

Ахсынны 19-21 күннэригэр
Дьокуускай куоратка «Время
молодежи» өрөспүүбүлүкэтээби
сылы түмүктүүр ыччат бэстибээлэ
ЫЫТЫЛЫННА.

Үгэс бийлэлтийн ытыллар Сана Дьыллаагы ыччат баала бийыл атын көрүнүнэн буолла. Ол эбэтэр, эдэр исписэлиистэр баалы таһынан М.К. Аммосов аатынан Хотугулуу-ипинни федеральнай университетка идэ таһымын үрдэтэр кууруска үөрэннилэр. Манна федеральнай спикер Екатерина Гераскина «Личная эффективность», «Метакомпетенции больше чем софт и хард скилс», «Этикет. Деловой этикет. Протокол.» тизмэлээх интэрнэтинэй сэмминэр-трениннэри ытта. Маны таһынан СӨ ычат дьыллаларыгар үөннэ социальнай

коммуникацияба министи́р Степан Саргыдаев ыччаты кытары көрсөн. Саха сиригэр ыччат бэлитиктэ сайдыытын, ханнык бырагыраамалар, граннар үлэлииллэрин туһунан сийилии сырдатта, кэлэр сыллаабы былааны билиһиннэрдэ итиэннэ санаатын үлэһиннэ. Ыччат бэлитикэтин менеджментин, ыччат министристибэтин структуратын тула СӨ ыччат дьыалаларыгар уонна социальной коммуникацияба министри солбуйааччы Любовь Кискинаны кытары бэрт сэргэх бэсиэдэ буолла. Кинини сэргэ биллэр-көстөр уопсастыбанньыктар, туһааннаах исписэлиистэр, кэлэн, туһалаах, интэриһинэй ээминнээрдэри, бэсиэдэлэри ыыттылар.

Куурус бүтэһик күнүгэр СӨ ыччат

- Форум Санга дэвл
быраагынныг саана ыттыллан,
барыга-злийг ырахаттардаах
соус Бу форумна улуусту ыччат
отделын ислислиинэ Анастасия
Спиридонова хайаан да барыхлытын
наадатын эплитэ, тутатына нэһилиэгим
баһылыгыттан Константин Лебедевэн
көнүллэллппэр сөбүлэспитэ.
Онон үс күн устата үөрэнэн каллим.
Форумна Дьокускай куораттан уонна
чугас, ыраах сытар оройуоннартан
ыччат ислислиистэрэ, актыбыйс
эдэр дьон кэлбиттэр. Барыта 49
буолан үөрэннибит. Бу үс күн устата
элбэх сананы биллим СӨ ыччат
бэлиитикэтигэр уонна социальной
коммуникацияга министири
солбуйааччы Любовь Клюкова ыппыл
сэмминээрин ордук сөбүлээтим. Кини

- 126,2 баал, 3 мизстэ - Айыы кыһата - 124,3 баал.
С.А.Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын
хампааңдата 120,2 баалланан "Самая креативная
команда" дигэн аат туттарылына. Барыларыгар
Туоһу сурук, "Кэскил" лааһырга 1 путевка бэрилиннэ.

Любовь Николаевна Андросова – нуучча уонна саха филологиятын кафедратын салааааччыта. Биһигибу күрэхлэтин үһүс сылын ытабыт. Бу оннууу сыала – тылга тапталы, үөрэх дэгиттэр сатабылларын – билэр-көрөр, бодорунар, салайынар-дьаһанар, ытык өйдөбүллэри ингэрэр, айар дьоһундарын сайыннарар. Ону таһынан, үөрэнээччини уонна учууталы ситимниир сыаллаах. Бары хамаандаларга көхтөөх кыттыыгыт иһин махтанабыт, өссө да элбэх ситиһиилэри баһарыбыт. Барыгытын кэлэн иһэр Сана Дьылынан эйэрдэлиибин!

Алина Кривошапкина – С.А.Новгородов аатынан Чурапчы орто оскулатын 10-с математика хайысхалаах кылааһын үөрэнээччитэ. Биһиги улууска манньк хабааннаах күрэхтэниигэ кыйбылпыт өрөспүүбүлүкэ таһымыгар кыттар чизэскэ тиксисиппиттэн олус үөрэбит. Былырын эмиз кыттыбыт буолан, бэйэбитигэр эрэллээх этибит. Манньк осомьуолар ыһыллаллара биһиги үөрэхпитигэр, олохлутугар хайаан да туһалыыр.

Юля Спиридонова – А.Н.Осипов аатын Бэрддэгэстээх орто оскулатын 10 гуманитарнай кылааһын үөрэнээччитэ. Биһиги бастагы кыттыбыт буолар. Олус интэриэһинэй күрэх, тобо диэтэххэ, тылгын сайыннарабын, элбэби билэбин-көрөбүн, дьону-сэргэни кытта билсэбин.

Билэги бослорбут өссө да элбэх араас таһымнаах күрэхтэргэ кылтан, санаттан сана ситиһиилэнэ турдуннар. Сырдыкка, үтүүбэ, кэрэбэ эрэ таластыннар!

Лилия Егоровна ПОПОВА,
С.А.Новгородов аатынан оскуола саха тылын
УОННА ДИТЭРЭТИИДЭТИН УЧУУТАЛА.

Сылын айы ыытыллар "ЯРА" дигэн заттаах өрөспүүбүлүкэтээни үһүс лингвистическэй турнир ахсынныи 13-14 күннэригэр буолан ааста. Бу күрэххэ Саха сириг араас улуустарын хамааңдалара кэлэн кытыннылар. Онно 7-11 кылаастартан биирдии үөрэнээччи уонна биир тыл үөрэхтээх учуутал сахалыи, нууччалыи уонна английскайдыи тылынан айар-тутар интеллектуальнай дыбурдарын тургутуустар, илин-кэлин түһүстүлэр.

Мангнайгы күн курахтэнэччилэр регистрацины ааспыттара. Эбизттан хизэ курахтэни сүрүн балаһанньаларын билиһинээр сүбэлэни буолбута. Онтон хизэ А.С.Пушкин аатынан национальнай библиотэизкэбэ "Сага Дьыллаабы" квест-сонньу бастаы чааһа 3 түлүмэбинэн сагаламмыта.

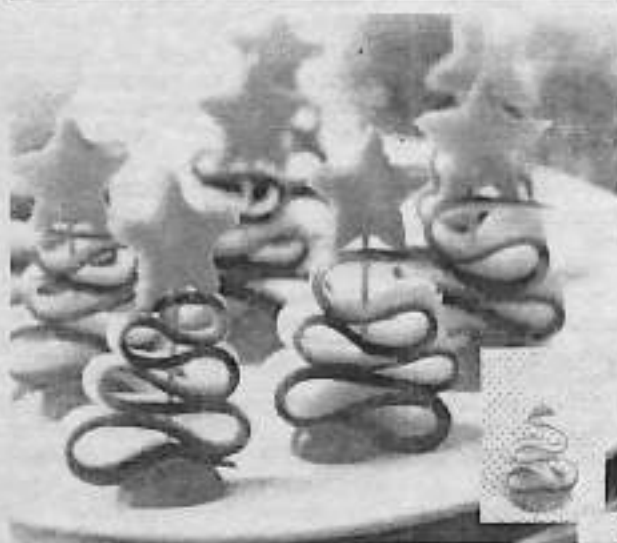
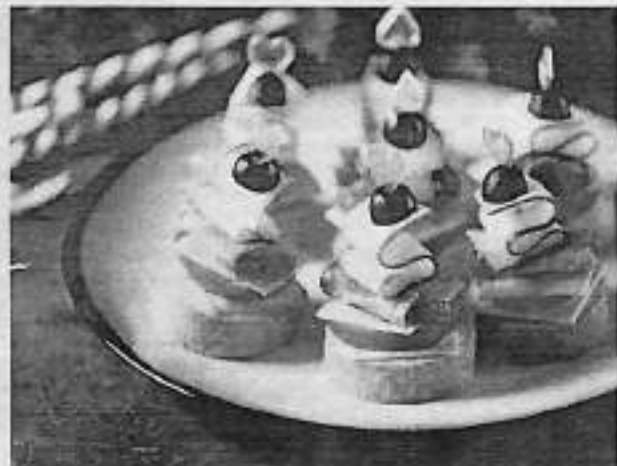
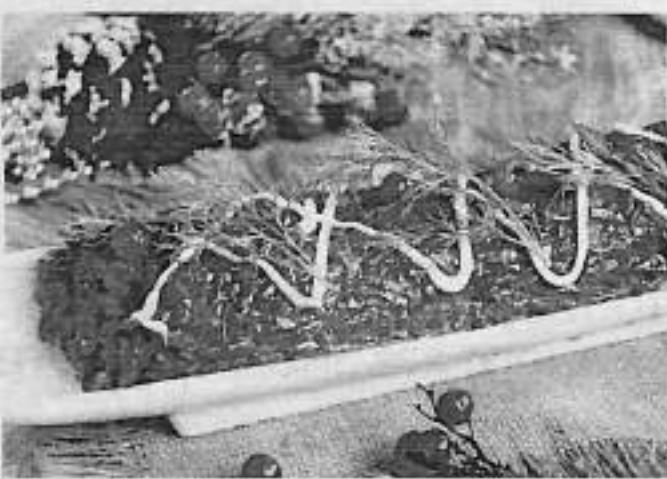
Иккис күн сарсыярда С.Н.Донской-и аатынан учуутал идэтин үрдэтэр үнүстүүккэ турнир үөрүүлээх чаала ытылынна. Дьаһал саха уонна нуучча филологиятын кафедратын салайааччыты, солбуйааччы Варвара Васильевна Аммосова эбэрдэ тылынан сабаланна. Барыта 17 хамаанда кытынна, ол курдук, куорат оскуолаларыттан Саха гимназията, Айыы кыһата, 24 №-дээх куорат оскуолата, 32 №-дээх куорат оскуолата, 19 №-дээх куорат оскуолата, Нам улуунун гимназията, Уус Алдан улуунун Мүрү уолан гимназията, Уус Алдан улуунун Оҕолор оскуолата, Ханалас улуунун Покровская гимназията, Өктөм лицейэ, Горнай улуунун А.Н.Осипов аатынан Бэрдэҕэстээх оскуолата, Мэнэ Ханалас улуунун Майа орто оскуолата, Амма улуунун лицейэ, Марха 1 №-дээх оскуолата, Маган 1 №-дээх оскуолата уонна Чурапчы улуунун С.А.Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолата кэлбиттэр. Манна барыта 15 ыстаансыйалаах – араас сайыннарар интеллектуальнай, билиини тургутан көрөр 3 тылга сыйыаннаах сонньуу буолла.

Бары хамагдалалар куустээхтик бэлэмнээн кэлбиттэрэ кестөр, од курдук, 100-тэн тахса кыттааччы баар. Бары да дэнийыга дьулуурдаах тылга

интэриэстээх дьон мустубуттар. Оонньуу күрэһин кыйаыһылаахтарыгар, инники күөҥүз тахсыбыттарга, баалларынан көрөн, 4 анал ааты, 3 миэстэни таһаардылар: 1 миэстэ - Саха гимназиятын оскуолата - 127,8 баал, 2 миэстэ - Муру уолан гимназията

Сага дьыллаабы остуолбутун хайдах кизэргэтэбитий?

Аптаах, сүргэни көтөбөр, үөрүүнү үрдэтэр Сага Дьыл бырааһынньыга буолара абыйах хонук хаалла. Онуоха дьиз хаһаайкалара бырааһынньыктаабы остуолларыгар минньигэс астары бэлэмнээн сабалаахтара. Бүгүгнү «Маарыкчаан ыччаттара» сыһыарыыга, остуол кыраһыабай көстүүлэнэрин туһугар, кизэргэтигэ анаан хаартысканан холобурдары таһаарабыт.

Вы многодетная семья? Узнайте о своих правах

Каждая многодетная семья в нашей республике, да и не только, задается вопросом: Какие у нас есть права и льготы, где и как их получить?

Отвечать на данный вопрос не юристу достаточно сложно, поскольку на уровне Российской Федерации отсутствует единый закон, который бы регулировал статус льготы и права многодетных граждан. Данные вопросы каждый в своей части регулируют целый ряд законов и иных нормативных актов.

Так, определение понятия «многодетная семья» на уровне нашей республики закреплено в ст. 2.2 Закона Республики Саха (Якутия) «Об охране семьи, материнства, отцовства и детства в Республике Саха (Якутия)» и устанавливает, что под многодетной принимается семья, имеющая трех и более детей в возрасте до восемнадцати лет.

Права многодетных родителей достаточно обширны. Рассмотрим некоторые из них.

ТРУДОВАЯ СФЕРА:

Итак, если Вы являетесь многодетным работником с детьми до 14 лет, то в соответствии со ст. 263 ТК РФ Вам предоставлено право получения ежегодного дополнительного отпуска без сохранения заработной платы в удобное для Вас время продолжительностью до 14 календарных дней. Данный отпуск по письменному заявлению работника может быть присоединен к ежегодному отпуску или использован отдельно полностью либо по частям.

Трудовой кодекс РФ также гарантирует за исключением случаев установленных законом невозможность увольнения сотрудника, который является единственным кормильцем ребенка в возрасте до трех лет в семье воспитывающей трех и более малолетних детей, если другой родитель не работает.

ЖИЛИЩНОЕ ПРАВООТНОШЕНИЯ:

В нашей республике семьям,

имеющим пять и более детей, и состоящим на учете нуждающихся в улучшении жилищных условий в органе местного самоуправления, предоставлено право на получение социальной выплаты на приобретение или строительство жилого помещения в размере 35 % от расчетной стоимости жилья (Закон РС(Я) «Об охране семьи, материнства, отцовства и детства в Республике Саха (Якутия)», постановление Правительства РС(Я) «О реализации основного мероприятия «Обеспечение жильем многодетных семей, имеющих 5 и более несовершеннолетних детей» подпрограммы «Обеспечение граждан доступным и комфортным жильем» государственной программы Республики Саха (Якутия) «Обеспечение качественным жильем и повышение качества жилищно-коммунальных услуг на 2018 - 2022 годы»).

Для получения данной выплаты необходимо обратиться с заявлением и соответствующими документами в органы социальной защиты населения по месту жительства в срок до 1 декабря.

Для граждан, имеющих трех детей, также предусмотрена возможность получения социальной выплаты на приобретение или строительство жилья, а также на капитальный ремонт (реконструкцию) имеющейся жилой площади. Основным условием ее получения является рождение трех и более детей одновременно. Для получения выплаты семья после рождения одновременно трех и более детей до истечения 6 месяцев должна представить в Министерство труда и социального развития Республики Саха (Якутия) заявление и соответствующие документы (постановление Правительства РС(Я) «О Правилах предоставления социальных выплат на улучшение жилищных условий многодетным семьям в которых одновременно родились три и более детей»).

Многодетным малолетним семьям,

которые имеют на праве собственности газифицируемый индивидуальный жилой дом, предоставлено преимущественное право получения адресной материальной помощи на газификацию своего дома. Предельный размер оказываемой единовременной материальной помощи составляет 100 000 (сто тысяч) рублей. Для получения помощи необходимо обратиться с заявлением и документами в администрацию муниципального района по месту постоянной регистрации (постановление Правительства РС(Я) «Об утверждении Положения об оказании единовременной адресной материальной помощи малолетним и отдельным категориям граждан на газификацию индивидуальных жилых домов»).

Стоит отметить, что обращения многодетных семей в сфере жилищных, трудовых и иных правоотношений в органах прокуратуры республики не многочисленны.

При этом, достаточно много вопросов возникает при реализации права на предоставление земельных участков.

Все мы знаем, что семья, имеющая трех и более детей, имеет право на бесплатное предоставление в соответствии с Земельным кодексом РС(Я) земельного участка в собственность или аренду. Однако на сегодняшний день на практике возникли определенные трудности при реализации указанного права. В основном, проблема с получением земельных участков связана с недостаточностью земель, пригодных для предоставления гражданам, а также отсутствием необходимой инфраструктуры.

При принятии решения о получении участка многодетным малолетним семьям необходимо иметь ввиду, что по протесту прокуратуры республики они освобождены от оплаты кадастровых работ при получении земельных участков.

Достаточно много прав у

многодетных семей в социальной сфере.

Так, при рождении (усыновлении) 3 ребенка или последующих детей до достижения им (ими) возраста 3 лет семьям, среднедушевой доход которых не превышает величину среднедушевого денежного дохода населения в РС(Я), положена ежемесячная денежная выплата. Установленный на 01.01.2018 размер данной выплаты составляет 16906 руб. Уполномоченный орган - Министерство труда и социального развития РС(Я).

Многодетные семьи имеют право на получение республиканского материнского капитала, при рождении или усыновлении третьего ребенка и последующих детей, размер которого на 01.01.2019 составляет 139 716,68 рублей.

Многодетные семьи также имеют право в первоочередном порядке устроить своих детей в дошкольные образовательные организации.

В нашей республике многодетной семье, среднедушевой доход которой не превышает величину прожиточного минимума, на каждого рожденного, усыновленного ребенка, обучающегося в школе, а также в учебном учреждении среднего профессионального образования по программам подготовки квалифицированных рабочих (служащих), назначается ежегодная денежная выплата для приобретения комплекта школьной, спортивной и другой детской (подростковой) одежды. Для получения данной выплаты необходимо обращаться в органы социальной защиты по месту своего жительства.

Кроме того, дети в возрасте до шести лет из многодетных семей обеспечиваются бесплатными лекарственными препаратами для медицинского лечения, выписанными по рецептам врачей. При нарушении данного права родителям необходимо обращаться в органы прокуратуры по месту своего жительства.

О результатах проверки на территории республики пенсионного законодательства

Органами прокуратуры республики проведена проверка исполнения ГУ Отделение Пенсионного Фонда Российской Федерации по Республике Саха (Якутия) и негосударственными пенсионными фондами функций по социальному обеспечению граждан.

Результаты проверки показали наличие отдельных нарушений связанных с неправомерным отказом в установлении пенсии, нарушении сроков принятия решений о назначении единовременной выплаты средств пенсионных накоплений застрахованным лицам и др.

В частности основанием для защиты прав гражданина в судебном порядке прокуратурой г. Удальцо выявлен факт неправомерного отказа ему в назначении досрочной пенсии по старости ввиду отсутствия достаточного стажа работы в районах Крайнего Севера. Вместе с тем, прокуратурой установлено, что пенсионным органом в стаж работы мужчины не засчитан период его деятельности с 1988 года по 2019 год в качестве индивидуального предпринимателя. Суд рассмотрел и удовлетворил заявление прокурора.

В другом случае после вмешательства прокуратуры Мегино-Кангаласского района гражданину возобновлены выплаты по инвалидности, которые были прекращены пенсионным органом в отсутствие оснований, предусмотренных Федеральным законом «О государственном пенсионном обеспечении в РФ».

Прокуратурой Чурапчинского

района в судебном порядке защищены права работника наследной администрации, которому при увольнении не назначена пенсия за выслугу лет в органах местного самоуправления. Установлено, что с работником не был заключен муниципальный контракт, при том, что его должность по Закону Республики Саха (Якутия) «О Реестре муниципальных должностей и должностей муниципальной службы в Республике Саха (Якутия)» отнесена к реестру должностей муниципальной службы. Суд рассмотрел и удовлетворил заявление прокурора, пенсионеру муниципальная пенсия.

Грубые нарушения прав граждан выявлены прокурором в ходе проверки законности перевода их пенсионных накоплений из Пенсионного фонда Российской Федерации в негосударственные пенсионный фонд «Будущее».

Так, в ходе проверки соблюдения прав граждан на пенсионное обеспечение прокуратура Анабарского района установила, что в 2017-2018 гг. неустановленное лицо, путем предоставления подложных документов от имени 2 местных жителей с Сасылах-Анабарского района в отделение Пенсионного фонда России о переводе пенсионных накоплений в негосударственный пенсионный фонд, совершило хищение денежных средств на общую сумму свыше 486 тыс. рублей.

Прокуратура Анабарского района направила материалы проверки в следственный орган для решения вопроса об уголовном преследовании,

по результатам их рассмотрения возбуждено и расследуется уголовное дело по признакам состава преступления, предусмотренного ч. 1 ст. 159 УК РФ (мошенничество, то есть хищение чужого имущества путем обмана).

Прокуратура г. Якутска в ходе проверки установила, что в октябре 2017 года в территориальные органы Пенсионного фонда Российской Федерации по г. Москва и Московской области поступило заявление от имени одного из жителей г. Якутска о досрочном переходе из Пенсионного фонда России в негосударственный пенсионный фонд «Будущее», в тот же день от его имени заключен договор об обязательном пенсионном страховании.

Между тем, мужчина проживает в г. Якутске, подобное заявление лично не подписывал, доверенности на представление своих интересов в учреждениях и организациях никому не предоставлял, договор с НПФ «Будущее» не заключал, согласие на перевод пенсионных накоплений в данный негосударственный пенсионный фонд не давал.

В связи с этим по материалам проверки прокуратуры г. Якутска возбуждено уголовное дело по признакам состава преступления, предусмотренного ч. 1 ст. 159 УК РФ.

С учетом изложенного, разъясняем гражданам, что получить информацию о том, где именно находятся Ваши пенсионные накопления, Вы можете в отделении Пенсионного фонда РФ, а также в личном кабинете на портале

государственных услуг.

Вы имеете право самостоятельно решать, какому фонду доверить хранение своих пенсионных накоплений, обязать Вас перевести накопления в тот или иной фонд никто не может.

Если Вы узнали, что средства Ваших пенсионных накоплений оказались переведены в один из негосударственных пенсионных фондов, можно направить в данный фонд письменное обращение с претензией и потребовать представить информацию на основании каких документов был выполнен перевод средств.

Также Вы имеете право написать заявление о переходе из этого фонда в другой фонд или в Пенсионный фонд Российской Федерации. Для этого нужно обратиться с соответствующим заявлением в Пенсионный фонд России или заключить договор с иным негосударственным пенсионным фондом. При этом следует иметь ввиду, что переводить накопления из негосударственного пенсионного фонда в Пенсионный фонд РФ и обратно, менять один негосударственный пенсионный фонд на другой без потери инвестиционного дохода можно не чаще одного раза в 5 лет.

Если Вы уверены, что никаких документов на переход в негосударственный пенсионный фонд, в котором находятся Ваши пенсионные накопления, Вы не подписывали, нужно обратиться в органы прокуратуры или правоохранительные органы по месту жительства.

Прокуратура Чурапчинского улуса.

— ИСПОЛНЕНИЕ БЮДЖЕТА —

Приложение № 17
к проекту решения № 86 от 25 декабря 2019 года 20 сессии
улусного (районного) Совета депутатов МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я)

Программа муниципальных внутренних заимствований
МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я) на 2021 и 2022 годы

тыс. рублей

Обязательства	2021 год		2022 год	
	привлечение	погашение	привлечение	погашение
Внутренние кредиты от других бюджетов бюджетной системы Российской Федерации	0,000	1 800,000	0,000	0,000
Кредиты кредитных организаций	0,000	0,000	0,000	0,000

Приложение № 18
к проекту решения № 86 от 25 декабря 2019 года 20 сессии
улусного (районного) Совета депутатов МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я)

Расчет верхнего предела муниципального внутреннего долга
МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я) на 01.01.2021 года

тыс. рублей

Обязательства	Оценка на 01.01.2020 года	Оценка на 01.01.2021 года
Муниципальный внутренний долг, всего	10 148,070	2 748,070
в том числе:		
Бюджетные кредиты, полученные от других бюджетов бюджетной системы	0,000	0,000
Кредиты кредитных организаций	0,000	0,000
Муниципальные гарантии	948,070	948,070
Иные долговые обязательства	0,000	0,000

Приложение № 19
к проекту решения № 86 от 25 декабря 2019 года 20 сессии
улусного (районного) Совета депутатов МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я)

Расчет верхнего предела муниципального внутреннего долга
МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я) на 01.01.2022 года и 01.01.2023 года

тыс. рублей

Обязательства	на 01.01.2022 г.		на 01.01.2023 г.	
	Оценка на 01.01.2021 года	Оценка на 01.01.2022 года	Оценка на 01.01.2022 года	Оценка на 01.01.2023 года
Муниципальный внутренний долг, всего	2 748,070	948,070	948,070	948,070
в том числе:				
Бюджетные кредиты, полученные от других бюджетов бюджетной системы	1 800,000	0,000	0,000	0,000
Кредиты кредитных организаций	0,000	0,000	0,000	0,000
Муниципальные гарантии	948,070	948,070	948,070	948,070
Иные долговые обязательства	0,000	0,000	0,000	0,000

Приложение № 20
к проекту решения № 86 от 25 декабря 2019 года 20 сессии
улусного (районного) Совета депутатов МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я)

Программа муниципальных гарантий МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я) на 2020 год

1	Перечень подпрограмм предоставления муниципальных гарантий МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я) в 2020 году						
№	Цель, наименование мероприятия	Наименование мероприятия	Сумма гарантийных обязательств, тыс. рублей	в том числе		Наличие права распоряжения бюджетом	Иные условия предоставления гарантий МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я)
				со сроками погашения переходящими за пределы 2019 года			
РС (Я)	по		по				
2	Общий объем бюджетных ассигнований, предусмотренных на исполнение муниципальных гарантий МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я) по возможным гарантийным случаям в 2020 году						
Исполнение муниципальных гарантий МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я) за счет источников финансирования дефицита муниципального бюджета				Объем бюджетных ассигнований на исполнение гарантий по возможным гарантийным случаям, тыс. рублей			
за счет источников финансирования дефицита муниципального бюджета				0			
за счет расходов муниципального бюджета				15 000			

Приложение № 21
к проекту решения № 86 от 25 декабря 2019 года 20 сессии
улусного (районного) Совета депутатов МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я)

Источники финансирования дефицита бюджета
МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я) в 2020 году

тыс. рублей

Наименование	Сумма
Источники финансирования дефицита, всего	7 400,000
1. Бюджетные кредиты, полученные от других бюджетов	7 400,000
1.1. привлечение основного долга	0,000
1.2. погашение основного долга	7 400,000
2. Кредиты кредитных организаций	0,000
2.1. привлечение основного долга	0,000
2.2. погашение основного долга	0,000
3. Изменение остатков средств бюджета	0,000
3.1. увеличение остатков средств бюджета	3 082 942,223
3.2. уменьшение остатков средств бюджета	3 082 942,223
4. Иные источники внутреннего финансирования дефицита, в том числе:	0,000
4.1. Поступления от продажи акций и иных форм участия в капитале, находящихся в собственности муниципального образования	0,000
4.2. Исполнение муниципальных гарантий, если исполнение гарантом муниципальных гарантий влечет к возмещению права регрессного требования гаранта к принципалу	0,000
4.3. Погашение обязательств за счет прочих источников внутреннего финансирования дефицита бюджета	0,000
4.4. Бюджетные кредиты, предоставленные из местного бюджета другим бюджетам бюджетной системы Российской Федерации	0,000
4.4.1. предоставление кредита	0,000
4.4.2. погашение кредита	0,000

Приложение № 22
к проекту решения № 86 от 25 декабря 2019 года 20 сессии
улусного (районного) Совета депутатов МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я)

Источники финансирования дефицита бюджета
МО «Чурапчинский улус (район)» РС (Я) в 2021 и 2022 годах

тыс. рублей

Наименование	Сумма 2021 год	Сумма 2022 год
Источники финансирования дефицита, всего	-1 800,000	0,000
1. Бюджетные кредиты, полученные от других бюджетов	0,000	0,000
1.1. привлечение основного долга	-1 800,000	0,000
1.2. погашение основного долга	0,000	0,000
2. Кредиты кредитных организаций	0,000	0,000
2.1. привлечение основного долга	0,000	0,000
2.2. погашение основного долга	0,000	0,000
3. Изменение остатков средств бюджета	-2 504 840,842	-2 504 840,842
3.1. увеличение остатков средств бюджета	2 504 840,842	2 504 840,842
3.2. уменьшение остатков средств бюджета	0,000	0,000
4. Иные источники внутреннего финансирования дефицита, в том числе:	0,000	0,000
4.1. Поступления от продажи акций и иных форм участия в капитале, находящихся в собственности муниципального образования	0,000	0,000
4.2. Исполнение муниципальных гарантий, если исполнение гарантом муниципальных гарантий влечет к возмещению права регрессного требования гаранта к принципалу	0,000	0,000
4.3. Погашение обязательств за счет прочих источников внутреннего финансирования дефицита бюджета	0,000	0,000
4.4. Бюджетные кредиты, предоставленные из местного бюджета другим бюджетам бюджетной системы Российской Федерации	0,000	0,000
4.4.1. предоставление кредита	0,000	0,000
4.4.2. погашение кредита	0,000	0,000

— БИИРХЭ СУРУЙЛАЛ —

“Сага Дьыллаабы откыртка ааптара буол” күрэх түмүктэннэ

Чурапчы уонна Таатта улуустарын икки ардыларыгар уруһуй сэнээрэр оҕолорго Сага дьыллаабы откыртка эскинигэр күрэх буолла. Сүүрүн партнердарбыт “Бичик” Национальной иһитиннэрэр хампаанньа кыайылыахтар үлэлэрин 100 ахсааннаах эбэрдэ откыртка быһыытынан бэчээттээн таһааран, оҕолорго улахан үөрүүнү аҕаллылар.

Чурапчытаабы, Таатта оҕо ускуустуба оскуолаларыттан уонна Кытаанах, Амма, Алабар, Арыылаах, Чурапчы, Улахан Күөл, Чурапчытаабы гимназия оскуолаларыттан барыта 97 оҕо кыттыһыы ылла.

Оҕолор тизмэ ис хоһоонун арылан уруһуйдууртиахыныкэтин сөлкө туттан, хаачыстыбалаахтык үлэһэбиттэр, айар үлэлэригэр кыһамнылаахтык сыһыаннаспытара кестөр. Күрэх үс бөлөбүнэн араарыллан ытытылына: 3-5, 6-8, 9-11 кылаастарга.

Бастакы бөлөххө маннайгы мизстэ-Алгыстаана Григорьева (Ф.С.Аргунов аатынан Тааттатаабы оҕо ускуустуба оскуолата), иккис мизстэ-Кыдаана Борисова (В.С.Далан-Яковлев аатынан Кытаанах орто оскуолата), үһүс мизстэлэри - Нарыйаана Сивцева, Дарина Охлопкова (Чурапчытаабы А.П.Гоголев аатынан оҕо ускуустуба оскуолата), Нария Арылахова (Ф.С.Аргунов аатынан Тааттатаабы оҕо ускуустуба оскуолата);

Иккис бөлөххө маннайгы мизстэ-София Николаева (Р.И.Константинов аатынан Амма орто оскуолата), иккис мизстэ-Анна Захарова (С.К.Макarov аатынан Чурапчытаабы гимназия), үһүс мизстэ-Сандаара Тимофеева (Г.Д.Протодьяконов аатынан Алабар орто оскуолата);

Үһүс бөлөххө маннайгы мизстэ-Владислав Ноговицын (С.А.Новгородов аатынан Чурапчытаабы орто оскуола), иккис мизстэ-Ариана Дорофеева (Ф.С.Аргунов аатынан Тааттатаабы оҕо ускуустуба оскуолата) ыллылар.

Мань таһынан Биһирэбил бириистэр Иван Попов -

Арыылаах орто оскуолата, Алеша Сивцев, Аида Степанова, Саша Кыкина, Алина Новгородова, Санаайа Кононова, Айыына Поисеева, Сайаана Игнатьева, Алеша Екечьямов, Милена Лонгинова (Чурапчытаабы А.П.Гоголев аатынан оҕо ускуустуба оскуолата), Ангелина Никитина (Г.Д.Протодьяконов аатынан Алабар орто оскуолата), Санаайа Дьяконова (В.С.Далан-Яковлев аатынан Кытаанах орто оскуолата), Лия Маркова, Розанна Шестакова, Алианна Чохова (Ф.С.Аргунов аатынан Тааттатаабы оҕо ускуустуба оскуолата), Саша Максимов (Улахан Күөл орто оскуолата) ананньылар.

Күрэх оҕо айар дьобурун көрдөрөр эрэ буолбакка, айан таһаарытын сана сүүрээнтэ боруобалааһын буолар. Манньк күрэхтэр иннигитин өссө дабыан ытыллыахтара Сага сабалааһын сайдан иһиэһэ диэн эрэнэбит.

Катерина ЗАХАРОВА, Чурапчытаабы А.П.Гоголев аатынан оҕо ускуустуба оскуолатын живопись кылааһын преподавателэ.

УЛУСНЫЙ (РАЙОННЫЙ) СОВЕТ ДЕПУТАТОВ МУНИЦИПАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ «ЧУРАПЧИНСКИЙ УЛУС (РАЙОН)» РЕСПУБЛИКИ САХА (ЯКУТИЯ)

ДВАДЦАТАЯ (ВНЕОЧЕРЕДНАЯ) СЕССИЯ

РЕШЕНИЕ № 87

с Чурапчы

от 25 декабря 2019 года

О присвоении почетного звания «Почетный гражданин Чурапчинского улуса» Варламову Андрею Алексеевичу

На основании Положения о звании «Почетный гражданин Чурапчинского улуса», утвержденного решением улусного Совета депутатов № 51 от 6 февраля 2014 года, двадцатая (внеочередная) сессия улусного (районного) Совета депутатов муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) р е ш и л:

за многолетний добросовестный труд и огромный вклад в социально-экономическом развитии Чурапчинского улуса, присвоить звание «Почетный гражданин Чурапчинского улуса»:

Варламову Андрею Алексеевичу, ветерану труда, Заслуженному зоотехнику Якутской АССР, Почетному гражданину Мугудайского наслега, ветерану спорта.

А.А. ЗАХАРОВ, председатель улусного (районного) Совета депутатов, А.А. НОГОВИЦЫН, пр.и.о главы муниципального образования.

НВК САХА «Саха» НКХ ханаалын ахсынны 30 – тохсунну 5 күнүнээби бырагыраамата **НВК САХА**

Ахсынны 30 күнэ бэтидизинник	Ахсынны 31 күнэ оптүрүннүк	Тохсунну 1 күнэ сэрэдэ	Тохсунну 2 күнэ чэппиэр	Тохсунну 3 күнэ бэтидиз	Тохсунну 4 күнэ субуота	Тохсунну 5 күнэ баскыһыанна
06:00 - Саха күн-Новый день 6+ 07:00 - Саха күн-Новый день 6+ 09:00 - «Саха сирэ» инф. биэри 12+ 09:15 - Кэпэ хистэлэнэ 12+ 10:15 - Тыһынаах дорбон 12+ 11:00 - Оркөн өй 12+ 12:15 - Эр санаа 12+ 13:15 - Степан Аржаков торообутэ 120 сылыгар 6+ 13:30 - Саха Сирэ- Якутия 12+ 14:00 - Тэтим чааһа 12+ 15:00 - Город женщин 12+ 16:00 - Саха Сирэ- Якутия 12+ 16:15 - Сэлэн сирэ 6+ 17:00 - Саха илгэһэ 12+ 17:30 - Полярная звезда 6+ 17:45 - Мультисериал 6+ 18:00 - «Саха Сирэ» инф. биэри 12+ 18:15 - Лекториум 12+ 19:00 - «Якутия» инф. программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Итог Года консолидации 12+ 21:45 - Сэлэн сирэ 6+ 22:30 - Итоги дня 12+	06:00 - Саха күн-Новый день 6+ 07:00 - Саха күн-Новый день 6+ 09:00 - «Саха сирэ» инф. биэри 12+ 09:15 - Готовим вкусно 12+ 10:15 - Итог Года консолидации в РС (Я) 6+ 11:00 - Благословение древней земли 6+ 12:00 - Елка Главы РС (Я) 6+ 13:30 - Саха Сирэ- Якутия 12+ 14:00 - Тэтим чааһа 12+ 15:00 - «Цвет настроения новогодний» праздничный концерт ансамбля «Тетрис» 6+ 16:30 - Саха дьылланы! 6+ 16:45 - Новогоднее поздравление из Москвы 12+ 17:00 - Новогодний розыгрыш призов в прямом эфире 6+ 19:00 - Эдьий Дора алгыһа 6+ 19:30 - «Хаар кыһа» саха дьыллаабы мюзикл 6+ 20:30 - Саха сирэ Күнүн күн 12+ 21:30 - Новогодняя ночь 6+	06:00 - Юбилейный концерт посвященный 25-летию государственного ансамбля «Туймаада» 6+ 08:30 - «Якутия-наш общий дом» 25 летие Ассамблеи народов Якутии 6+ 10:30 - «Цвет настроения новогодний» праздничный концерт ансамбля «Тетрис» 6+ 12:00 - Благословение древней земли 6+ 13:30 - Саха дьыллы- «Көөчөөн көрдүүн» 12+ 15:00 - Grand Final 2019/ Чемпионы Якутии 12+ 17:00 - Аннамта аннаһыч! 12+ 17:30 - Юбилейный концерт бриллиантового Цирка 6+ 19:30 - Сахалы киинэтэ көрүүбүн. Мин үрүн тууннарим 12+ 21:00 - «Уран тыл уян дорбонно» Егоровтар айар кизһэтэ 6+	06:00 - Dance empire show 6+ 08:00 - Гелен. Концерт ансамбля «Гиркилэ» 6+ 09:30 - Саха дьыллаабы мюзикл. Остуоруйа абылганнах дойдутугар 12+ 10:45 - «Туймаада» саха дьыллаабы кэнсиэртэ 6+ 11:30 - Хомус күнэ 6+ 13:30 - Саха дьыллы- «Көөчөөн көрдүүн» 12+ 15:30 - Хомус ааттар Наталья Трапезникова 6+ 17:15 - Дойдум дьэно 6+ 17:30 - «Саргалзах уоттара-50» 6+ 19:30 - Сахалы киинэтэ көрүүбүн. Костер на ветру 12+ 21:00 - «Snow Voice» айар кизһэтэ 6+ 22:30 - Александр Бурнаков айар кизһэтэ 6+	06:00 - Юбилейный концерт бриллиантового Цирка 6+ 08:00 - Земля согрета снегами 6+ 09:30 - Саха дьыллаабы мюзикл. Умнуллубат саха дьыл 12+ 10:45 - «Маленькие ангелы» 6+ 11:30 - «Саргалзах уоттара-50» 6+ 13:30 - Саха дьыллы- «Көөчөөн көрдүүн» 12+ 15:30 - Хомус ааттар Петр Пестряков 6+ 18:00 - Норма Джин 6+ 18:30 - Ырыа куттаах Луканевскайдар айар кизһэтэ 6+ 19:30 - Сахалы киинэтэ көрүүбүн. Кулук хомус 12+ 21:00 - Сырдык сүүрэн- сулустардыын 6+	06:00 - «Сардаана» мода театрын кэнсиэртэ 6+ 08:00 - «Кыл саха» 5 сылыгар 6+ 09:30 - Саха дьыллаабы мюзикл. Муус Хотун 12+ 10:30 - Чабыл кэнсиэртэ 6+ 11:30 - Сырдык сүүрэн- сулустардыын 6+ 13:30 - Новости 12+ 13:45 - Саха дьыллы- «Көөчөөн көрдүүн» 12+ 15:45 - Көтүл. Петр Кулаковскай кэнсиэртэ 6+ 17:30 - Ырыа айааччы Фатина Иванова- Дунааһа айар кизһэтэ 6+ 18:00 - Новости 12+ 18:15 - Ырыа айааччы Фатина Иванова- Дунааһа айар кизһэтэ 6+ 19:30 - Сахалы киинэтэ көрүүбүн. Бэйбэриксэн 12+ 21:00 - Аркадий Алексеев айар кизһэтэ 6+	06:00 - Мы дружной единой силой 6+ 08:00 - «Ус кутум алгыстаах ырыалара» Клавдия Хатылаева айар кизһэтэ 6+ 09:30 - Саха дьыллаабы мюзикл. Хаар Үлүктэй, Чысхаан и Чолбон 12+ 10:15 - «Туймаада» саха дьыллаабы кэнсиэртэ 6+ 11:00 - «Оһуор быстыбат ситимэ» 6+ 13:30 - Новости 12+ 13:45 - Саха дьыллы- «Көөчөөн көрдүүн» 12+ 15:45 - «Хороооммунан опорбутум, хороооммунан дьолломмутум...» Саха народнай поэта Леонид Попов төрөөбүтэ 100 сыллаах кизһэтэ 6+ 17:30 - «Сардаана» мода театрын кэнсиэртэ 6+ 18:00 - Новости 12+ 18:15 - «Сардаана» мода театрын кэнсиэртэ 6+ 19:30 - Сахалы киинэтэ көрүүбүн. Сааһы кэм 12+ 21:00 - «Аар Куйаар» Амгаланча Нотара кэнсиэртэ 6+

Аахсыя салбанар

Сурутуу аахсыятын чөлөнжэ салгыи ытыллар. Ааспыт сырыга улуус дьокутаата, ДЮСШ дириэктэрэ Яков Павлович Оконешиников бу эстафетаны өйөөм улууспут үс кырдыабыс олохтообор "Сана олох" хаһыаты суруппута уонна Д.П. Коркин аатынан Чурапчытаагы интеринээт-оскуола дириэктэригэр Николай Николаевич Гүлүевка ыыппыта. Николай Николаевич түөлбөтүн икки кырдыабыс олохтообор сурутан, Сана дьылы көрсө дьонун бэлэбин онордо уонна эстафетаны салгыи "Чусравнык" уһууаан сэбиэдиссэйгэр Августина Александровна Захароваба туттарда. Онтон Августина Александровна Чурапчы

«СО» кэр.

наһилиэтин үс олохтообор сурутта. Чөлөнжэ салгыи «Кыталык» уһууаан сэбиэдиссэйгэр Варвара Петровна Пудоваба туттарда. Ити курдук, улууспут биллэр-көстөр дьомо, тэрилтэ салайааччылары "Сана олох" хаһыат аахсыятыгар көхтөөхтүк кытталлар. Кинилэргэ улахан махталбытын тиздэбит. Оттон эһиги улуускут хаһыатыгар Араасыйа почтатын уонна эрдээксийэ мөнгүө сурутуоххутун сөп. Маны таһынан электроннай сурутуу эмиз ытыллар. Улууһун хаһыатыгар сурут, аах, сэргээ, туһан!

Ахтабыт, саныыбыт, суохтуубут...

Күн сириҥ көрдөрбүт күн күбэй ийэбит таптаһаах эбэбит, хос эбэбит, Одьулуун нэһилиэтин олохтообор, үлэ, тыыл бэтэрээнэ, сэрби сылларын обото Дрогунова Елена Ивановна бу дьыл, ахсынньы 25 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабыта 40 хонуга туолла.

Биһиги ийэбит Елена Ивановна 1932 с. ыам ыйын 8 күнүгэр Мырыла бөһүөлэгэр Амма Кыһата (билигининэн Хахыйах) дэриэбинэсэ Настаа уонна Уйбаан Дорогуновтарга 4-с обонно төрөөбүтэ. Биһигэ төрөөбүт 5-һиз этилэр. Төрөппүттэрэ кыратыгар өлөннөр, ийэ-аба тапталын билбэккэ, аччык, аас-туор олобу этинэн-хаанынан билэн улааппыта. Быраатынаан, икки кыра оҕо, бастаан, сэрбииттэн бааһыран кэлбит убайдарыгар Уйбаанна сыстан сылдыбыллар. Онтон убайдара өлөн, быраатын Мындабайы детдомугар, оттон кинини Хатылыга абаатын аахха ииттэрэ биэрбиттэрэ.

Чурапчыга ШКМ-на 6-с кылааска диэри үөрэнэн баран, интеринээтэ ылбакка, Хатылыга тахсан колхозка от муньуутугар, бурдук ыраастааһыныгар, кыра тыраахтарга мөс эрбээччинэн улахан дьону кытта тэҥнэ үлэлээбитэ.

1953 с. бэйэтин курдук тулаайах үскээбит, Одьулуун Хаамыйатыттан төрүттээх Сэмэнэ Седалищева дуруусканан кэргэн тахсан, олус дьоллоохтук, эйэ-дэмнээхтик олорбуттара. Абабытынан өр сыл биһигэ олорон, Одьулуун нэһилиэтин "Ытык олох" уонна "Уһун олох" үлэлээх таптал кэрэһиттэрэ" диэн Бочуот кинигэлэригэр киллэриллибиттэрэ.

Бастаан ыал буолан баран, "Култуурунай отууга" балаһанна хас да ыал буолан дьукаахтаһа олорон субан сүөһүнү көрбүттэрэ. Онтон "Төһүргэстээх" ферматтар көһөн, ийэбит үүт астааччынан, сүөһү көрөөччүнэн үлэһии сырыттаһарына, Өлөөнө, Охонсхой Антипиннар ытыранныр, Одьулуун нэһилиэгэр Хаамыйаттан дьизлэрин көһөрөн киллэрэн, үлэлэрин тухары олус тапсан ыаллыы олорбуттара.

Ийэбит 1967с. Одьулуун ОПТУ-гар бухгалтерчиганан, повар көмөлөһөөччүтүнэн онтон старшай поварынан үлэлээбитэ. ОПТУ-га үөрэнэ кэлбит оболору минньигэс аһынан аһатан, киниэхэ олус махтаналлара. Оболоро кыра буолан, 1974 с. ОПТУ-тан уурайан, икки сыл Одьулуун дьыссаатыгар нээнкэнэн үлэлээбитэ. 1978 сылтан пенсияга тахсыар диэри Одьулуун 8 кылаастаах оскуолатыгар интеринээткэ поварынан үлэлээбитэ. Үтүө суобастаах үлэтин иһин үгүс махталы ылбыта. 1980 уонна 1983 сылларга "Лучшая по профессии" анал аат

кыайылыабынан икки төгүллээн буолбута.

Ийэбит сатаабатыа диэн суох этэ — иистэннээн бэрдэ, минньигэс астаах Далбар Хотун, үтүкэн сир асчыт, бэтэрээннэргэ бастын суурук, ыспарсымыанка этэ. Нэһилиэтин чизин араас күрэхтэһиилэргэ элбэхтик көмүскээбитэ. Айылбаа сылдыарын, сир астыырын туохтаагар да ордороро. Үс дьүөгэлиилэр оболорун-урууларын батыһыннан, Бабабанан, Мындабайынан, Мырыланан сир астыллар, айылбаа сылдьан астынан-дүһүһүөн кэлэллэрэ. Кинигэни, хаһыаты ааһарын олус сөбүлүүрү, куруутун сана тахсыбыт кинигэлэри атылаһыннан ааһара, сыл айы элбэх хаһыакка, сурунаалга суруйтарара, биһигини эмиз оҕо эрдэптиттэн ааһыга умсугуппута. Олохтон арахсыар диэри сыл айы оҕуруот аһын олордон, ону бөбөйдээн, уу кутан дьарык оносторо. Уһайбатын иһин олус ыраастык тутара, барыта орун-оннугар, бэрээдэктээх буолара. Уолсайынан, бэйэтэ ис-иһиттэн наһаа чанчис этэ, ыраас, түргэн-тарбан туттунулааба. Көрө сылдьан барытын сууһа-тарыы, бэрээдэктии сылдьара. Биһигини эмиз оннук үөрэппитэ. Таас сувенирдэри мунньарын сөбүлүүрү, уруһуй харыыналарынан дьизитин кизгэтэрэ. Олус көнө, сэмэй, үөрүннээн майылааба. Сүрдээх аһыныгас дууһалааба. Дьонго наар көмөлөһө, сүбэ-ама буола сылдьааччы. ОПТУ-га үөрэнэ кэлбит оболору дьизитигэр олордон үөрэттэрибитэ, ыал онортообута.

Ийэбит олохтон туоруор диэри биһиэхэ сүбэли-амалыы, ыйан-кэрдэн биэрэ, көмө-тирэх буола сылдыбыта. Биһигини олус харыстыыра, ыалдыа да сытан онукатын биллэрбэккэ, бэйэтин майгытын курдук чуумпуток күн сириттэн күрэннэ. Элбэх оҕо, сиэн, хос сиэн таптаһаах эбэтэ буолан дьоллоох олобу олорон барда...

Күндү киһибитин куруук өйдүү-саныы сылдыахпыт, эн сырдык мичээрин, кэрэ мөссүөнүн, ыраас санаан биһиги сүрэхпитигэр мэлдьи тыынаах буолуоҕа...

Ийэбит олобун тигэх күннэригэр диэри эмтээбит, субалээбит-амалаабыт Одьулуун участкай балыыһатын бырааһыгар Татьяна Ивановна Дьячковаһа уонна хаһан баҕарар көмөбө кэлэр ыкса ыалбытыгар, бизнэс идэлээх Лилия Дмитриевна Кардашевскаяга улахан махталбытын тиздэбит. Эһиги дьиз кэргэннитигэр кытаанах доруобуйаны, этэннэ буолууну баҕарыт.

Оболоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ.

КӨННӨРҮҮ

"Сана олох" хаһыат сэтинньи 26 күнүнээби 89 нүөмэр 6-с балаһатыгар тахсыбыт "О внесении изменений в положение О налоговой политике по местным налогам МО "Алагарский наслег" Чурапчинского улуса (района) РС (Я)" диэн 21 №-дээх быһаары даататын сэтинньи 15 күнэ диэн көннөрөн ааҕаргытыгар.

— КЭРИЭСТЭБИЛ —

Сырдык санаалаах ийэбит туһунан...

Биһиги таптыыр ийэбит, эбэбит Ноева Лариса Андреевна орто дойдуттан арахсыбыта ахсынньы 28 күнүгэр 40 хонуга туолар. Ийэбит дьыэбэ да олордор, ыраах-чугас дойдоттордоох, дьүөгэлэрдээх этэ. Кылгас да кэмгэ билсэн ааспыт дьонун кытта бэрт сэмэй, истин буолан сөбүлэтэрэ. Онон ийэбитин билэр, өйдүүр дьонугар кини туһунан ахтан-санаан аастыннар диэн суруйабыт.

Ийэбит Лариса Андреевна 1946 сыллаахха сэтинньи 10 күнүгэр Чурапчы салиэһиниэтигэр Мария Осиповна Луковцева, Андрей Ефремович Ноговицын дьиз кэргэнигэр төрөөбүтэ. Ааса оҕо сааһын дьоллоох кэмнэрэ эбэтигэр Өлөөнчүккэ, Кырыһынан, Кэлтэгэй сайылыгар аастыта. Эбэтэ Өлөөнчүк көмүлүүк олоххо буһарбыт лэппээскитэ, алаадытын сыта, минньигэс аһа, кизээтин ыам түптэтин сыта, ынах маньрааһына, Ааса ыаллаах буола оонньуур арыы тыата — бу кини оҕо сааһын ахтылганнаах кэмнэрэ. Оскуолатаагы кэмнэрэ Чурапчы, Уорба, Хадаар начаалынай кылаастаах оскуолаларыгар аастыта. Алын сүһүбү бүтэрэн баран, Хайахсыт оскуолатыгар баран үөрэнэ сатаабыта да, олох-дьаһах мөлтөбүттэн тохтообута. "Сэри кэннинээби сыллар ыараханнак аастытара, сэрии сут-кураан содула улахан этэ, олох-дьаһах тутта тупсан хаалбатаба" диирэ. Үөрэммэккэ хаалбытыттан хомойор этэ, 13 сааһыттан анаардас ийэтигэр, эбэтигэр көмө буолаары, "Эрилик Эристин" оолхоска үлэһит буолбута, эдэр сааһын кэмнэрэ үлэ үөһүгэр аастытара. Кураан сылларга эриликтер ыраах сирдэргэ, атын сройуоннарга оттоон, сүөһүлэрин онно кыстаталлара. Оччолорго 15-16 сааһыгар ийэбит Лариса Андреевна хас да сыл субуруччу Хангалас Өхтөмүгэр, Уус Майа Нуотаратыгар, Мындабайы Найааныгар, Амма Үчүгэй Мастааҕар, Чакырыгар, Хайырбаска кыстаан, сүөһүнү көрүүгэ төһүү үлэһитинэн-сылдыбыта. Сайынын дойдуттар кэлэн, Кырыс, Молой, Самнабайдаах, Кэлтэгэй сайылыктар фермаларыгар ыанньыксыттыра, бастын үлэһит буолан элбэх хайбалы ылаар.

1968 сыллаахха Кырыска таптыыр дойдунуун, абабытынаан, Николай Иванович Ноевтыын, икки тулаайах сүрэхтэрин холбоон, ыал буолбуттара. Элбэх оболонноохтук диэн баа санааларын толорон, түөрт уол, бизкыыс оҕону төрөтөн, улахан дьиз кэргэн аатын сүктүттэрэ. Элбэх оҕо ийэтэ күннээби түбүтэ, үлэтэ элбэх буоллаба, манна кини кыайыгас-хотугас, түргэн-тарбан буолан, барыбытын көрөн-истэн, бөбөйдээн, сылаас, минньигэс аһынан аһатан, ичигэс танаһы булан, тигэн таныннан, кэмигэр туруоран, үөрэтэн-такайан улаатыннартаабыта. Абабыт үксүгэр солото суох үлэлээх буолан, ийэбит дьизини-уоту, кэтэх хаһаайыстыбатын бэйэтэ көрө. Абабытынаан улахан куустэрин ууран, сүөһүнү саастарын тухары көрдүлэр дьизээх, сыспалпыт буолуо. Биһигини, оболорун, үлэһит иитэн-үөрэтэн, төрүт сүөһүбүтүн бачаба диэри иитэн, тэнитэн кэллэбит. Абабыт кэриэһин толорон, тэриллэһилээх хаһаайыстыба тэринэн, үлэһити-хамсыы сылдыабыт.

Кэлин дьыссаакка поварынан, култуура дьизитигэр сууһааччынан уһунуук үлэлээбитэ. Ол кэмнэргэ култуурунай дьаһалларга үгүстүк кыттар. Пьесаларга, сыанкаларга ороолорун табатык толорон, дьон-сэргэ биһирэбилин үгүстүк ылаар. Дьонун сааһыгар диэри оонньоон сцена бэтэрээнэ буолбута. Үчүгэй куластааба, дьыэбэ араас ырыаны ыллыыра, үүт эрийэр сэллэрээтэрин тыаһыгар кытта доһуоллатан ыллаан ылаар, сороһор аһыан олорон, бэлэмнэнэн, ороолугар кириэн ылан соһутара. Ийэбит барахсан айар куттаах буолан кэрэни кэрэхсирэ, ол курдук, араас сибээһини үүннэрэн сөбүлүүрү, тизгэнин иһин сайын кизгэтэн, араас маһы, талабы олордутаалабыта, илгэлээх илиилээх буолан оҕуруота, үүнээйитэ өлгөмнүк, дэлэйдик үүнэрэ.

Ийэбит үчүгэй буочардаах суруксут, кинигэ ааһарын олус сөбүлүүрү, утуйбакка, хойукка диэри кинигэ ааһара. Улуу суруйааччылар айымньыларын ыйыттаахха барытын билэрэ. Аахпытан кэспирэ олус кэрэхсэбиллээх, киһини тардар этэ. Биһиэхэ, оболоругар, хаһыаттан, кинигэттэн үгүс кэспээннэри ааһара.

Ийэбит Лариса Андреевна — сүрдээх уус-уран тыллаах ураты киһи этэ. Оҕо сааһын кэмнэрин, ахтылганнаах Кэлтэгэй сайылытын, күндүтүк саныыр эбэтин, саамай көмүс дьонун — кэргэнин Николай Иванович, оботун Андрей туһунан айбыт хоһооннорун киһи доһууа, уйадыа ааһар. Олох түгэһнэрэ төһө да эрирдээх-мускуурдаах буолбуттарын иһин, күүстээх санаатынан ыарахаттары тулуйа, аһа сатыыра. Төһө да үөрэбэ суобун иһин ийэбит хорсун майылааба, ыраабы киэнник толкуйдуура. Биһигини олоххо мэлдьи эрэллээх буоларга ииппитэ. "Мин үөрэхтээһим буоллар, улахан үлэһит, дьаһаллаах, дьонно-сэргэбэ туһалаах киһи буолуом этэ" диирэ. Ийэбит: «дьоллоох олобу олордум, бу олоххо мин баайым — оболорум, сиэннэрим, хос сиэннэрим, салгыи өссө үчүгэйдик үлэлээн, үөрэнэн, эйэлээхтик олороорун» — диэн бэйэтин ахтыы тэтэрээтигэр албаан суруйан хаалларбыта.

Күндү ийэбит, эбэбит Лариса Андреевна сырдык ыраас мөссүөнүн мэлдьи өйдүү — саныы сылдыахпыт, кини олорон ааспыт олобун салгыахпыт...

Оболоро, сиэннэрэ, кийиниттэрэ, күтүөттэрэ.

Кылаабынай эрдээктэр — Л.В. ГОРОХОВА
Кылаабынай эрдээктэри солбуйааччы — Е.Г. МАКАРИНСКАЯ.
Эпикаһиэр сакһиэтэр, сурук отдела — А.Н. ЗАХАРОВА
Экэһиэмикэ, тыа хаһаайыстыбатын отдела — А.М. СПЕЦОВ
Кэрэспэтиннэр — М.В. ПЕТРОВА, С.А. ЖЕНДРИНСКИЙ
Танааччы — Л.Ж. ПОЛОВА
Бачаэттээһин — Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Тэрийэн таһаарааччылар: СР
Правительствота, Чурапчы улуутун
"Сана олох" редакция-издательский
холбоһук автономнай ууредение,
Российской Федерации Россияндор
СР управлениытыгар 2012 с. кулун тутар
15 күнүгэр регистрацияламьыт нүөмэрэ —
ПН №ТУ14-0238.

Редакция, издатель
аадырыһа: 67/8670, Чурапчы
сал, Карл Маркс уул, 26 "а".
Телефоннарбыт: редактор
— 41-332, отделеһар — 41-265,
41-358. E-mail: sanaoloh@
mail.ru, сайт: sanaoloh.ru,
instagram: @sanaoloh

Бачааҕа сааһа: № 98 (11655)
Күмөһү: 5 бач. лисс
Ахсаана 1050. Хаһыат сыанамы: 15

Актар суруй, иитер, ааһа
редакция, таһаарааччылар, ааһа, сал, түбүгүр
буһааччы, суруй, иитер, ааһа
кэрэспэтиннэр, кэрэспэтиннэр, кэрэспэтиннэр
бачааҕа сааһа

Хаһыат бачааҕа бэрлэлэр графика: 16 x 400 м. Бачааҕа бэрлэллэр: 18 x 400 м. "Сана олох" редакция-издательский холбоһукка 28.12.2019 с. офсетка бачааҕа тахсан.
Типография аадырыһа: 67/8670, Чурапчы сал, Карл Маркс уул, 26 "а". Индекс: Р0005. Хаһыат изданиытыгар иһитэ: сүтүгөрүнү-уһа уонна бэрлэллэр тахсан.